

Hovrättens prövning i familjemål

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har den 13 maj 2008 beslutat att bereda civilutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2007/08:139 En modernare rättegång – några ytterligare frågor jämte den med anledning av propositionen väckta motionen 2007/08:Ju36 i de delar som berör utskottets beredningsområde.

I propositionen föreslår regeringen att det införs permanenta regler om användning av videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna. På samma sätt som gäller för användning av telefon i dessa domstolar, ska rättegångsbalkens regler om deltagande i muntlig förhandling genom videokonferens tillämpas i förvaltningsprocessen. Vidare föreslås att systemet med prövningstillstånd i hovrätten utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i familjemål.

Civilutskottet har beslutat att avge yttrande över propositionen i fråga om förslagen som gäller hovrättens prövning i mål om vårdnad, boende och umgänge (avsnitt 5), dvs. i de delar som berör utskottets beredningsområde, samt motion Ju36.

Utskottets överväganden

Bakgrund

Som ett led i strävan att reformera processen i allmän domstol och att skapa en hovrättsprocess som bättre motsvarar hovrättens roll i instansordningen, beslutade riksdagen våren 2005 bl.a. att förändra och utvidga systemet med prövningstillstånd i mål som överklagas till hovrätt. Lagändringarna, som träder i kraft den 1 november 2008, innebär att systemet med prövningstillstånd, som regleras i 49 kap. rättegångsbalken, kommer att omfatta tingsrättens avgöranden i flertalet slag av tvistemål och domstolsärenden som överklagas till hovrätt (prop. 2004/05:131, bet. JuU29, rskr. 307).

Prövningstillstånd ska efter den 1 november 2008 meddelas om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (s.k. ändringsfall, 14 § 1). Härigenom uppnås en större överensstämmelse med den generösa tillämpning som reglerna bör ha. Alla avgöranden som bedöms som tveksamma ska tas upp till fullständig prövning (prop. 2004/05:131 s. 184 f.). Vidare tillkommer fr.o.m. den 1 november 2008 en ny grund för prövningstillstånd. Enligt denna ska prövningstillstånd meddelas i fall där det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till (s.k. granskningsfall, 14 § 2). Övriga två tillståndsgrunder, prejudikatfall och extraordinära fall (14 § 3 och 4) kvarstår oförändrade.

Andra samtidigt beslutade ändringar i rättegångsbalken syftar till en smidigare och kvalitativt förbättrad handläggning av frågor rörande prövnings-tillstånd. Exempelvis ska tingsrätterna regelmässigt dokumentera muntlig bevisning med videoteknik, vilket förbättrar möjligheterna för hovrätten att under tillståndsprövningen, när det finns behov av det, ta till sig den muntliga bevisningen. Vidare möjliggörs för hovrätten att hålla sammanträde innan frågan om prövningstillstånd avgörs (50 kap. 7 a §). Därutöver skapas en möjlighet att meddela prövningstillstånd för viss del av en dom eller ett slutligt beslut, förutsatt att utgången i den delen inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet (49 kap. 14 a §).

Mot bakgrund av att processen i familjemål var föremål för överväganden av 2002 års vårdnadskommitté (Ju2002:09) gjorde regeringen i den då aktuella propositionen bedömningen att dessa mål inte skulle omfattas av reformen (prop. 2004/05:131 s. 181).

Sommaren 2005 redovisade 2002 års vårdnadskommitté sitt arbete i utredningsbetänkandet (SOU 2005:43) Barnets bästa, föräldrars ansvar. I syfte att komma till rätta med de problem som långvariga och upprepade processer innebär, inte minst för barnet, föreslog kommittén att det ska krävas prövningstillstånd vid överklagande från en tingsrätt till en hovrätt i mål om vårdnad, boende och umgänge.

Våren 2006 föreslog den dåvarande regeringen nya vårdnadsregler (prop. 2005/06:99). Beträffande frågan om prövningstillstånd ansågs att det fanns flera tydliga fördelar med systemet med prövningstillstånd. Enligt regeringen var det dock angeläget att de förändringar som föreslogs i propositionen av reglerna om vårdnad, boende och umgänge kunde träda i kraft så snart som möjligt. Därtill kom att det inte var klart när den tidigare beslutade utvidgningen av systemet med prövningstillstånd kunde träda i kraft. Mot denna bakgrund ansåg regeringen att det är lämpligt att de förändrade vårdnadsreglerna kan tillämpas under en period innan närmare ställning tas till om även familjemålen bör omfattas av det utvidgade systemet med prövningstillstånd. Regeringen gjorde därför bedömningen att systemet med prövningstillstånd inte då borde utvidgas till att även omfatta mål om vårdnad, boende och umgänge. Detsamma gäller för ärenden om verkställighet av sådana avgöranden. Riksdagen instämde i regeringens bedömning (bet. 2005/06:LU27, rskr. 2005/06:309).

Propositionen

I den nu aktuella propositionen föreslår regeringen att systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i mål om vårdnad, boende och umgänge som överklagas till hovrätt. Systemet ska även gälla beslut i ärenden om verkställighet av sådana avgöranden.

Regeringen anför att krav på prövningstillstånd inte innebär att man i vissa mål utestänger parterna från rätten att överklaga. Enligt regeringen är det en självklarhet att tingsrättens avgörande ska kunna överklagas till hovrätt. Rättssäkerheten kräver att felaktiga domar ska kunna rättas i andra instans; ett system med prövningstillstånd förändrar inte denna ordning. Inte heller innebär systemet med prövningstillstånd i ledet tingsrätt–hovrätt att hovrätten kan underlåta att ta ställning till överklagandet. Systemet innebär att hovrätten vid en inledande prövning, grundad på bl.a. vad klaganden har anfört i överklagandet, tar ställning till om det finns skäl att meddela prövningstillstånd. Om redan denna inledande prövning visar att tingsrättens avgörande är riktigt, ska inte prövningstillstånd meddelas. Om den inledande prövningen däremot ger anledning att ifrågasätta riktigheten av tingsrättens avgörande eller om det vid den prövningen inte går att bedöma riktigheten, ska prövningstillstånd meddelas och handläggningen fortsätta. Hovrätten ska då pröva målet i hela dess vidd och, om det därvid konstateras att tingsrättens avgörande är felaktigt, rätta avgörandet.

Regeringen anser att det finns stora fördelar med systemet med prövningstillstånd. Framför allt blir det möjligt att åstadkomma en mer flexibel och effektiv handläggning av de mål som överklagas till hovrätten. Förutom att systemet leder till ett snabbare avgörande i de fall prövningstillstånd inte meddelas ger det även hovrätten förutsättningar att snabbare och mer koncentrerat handlägga de mål som kräver en fullständig prövning, vilket innebär minskade kostnader och olägenheter. Detta måste anses posi-

tivt för alla inblandade. Systemet innebär vidare att rättskipningen tydligare får sin tyngdpunkt i första instans och att fokus sätts på hovrättens kontrollerande funktion.

Genom införandet år 2005 av en mer förfinad reglering vad gäller förutsättningarna för att bevilja prövningstillstånd, handläggningen av tillståndsfrågan och formerna för att presentera bevisningen, blir enligt regeringens bedömning risken för felaktiga beslut i frågan om prövningstillstånd minimal.

Lagändringarna är avsedda att träda i kraft den 1 november 2008.

Motionen

Thomas Bodström m.fl. (s, v, mp) framhåller i motion Ju36 att tingsrätterna ofta gör olika bedömningar i familjemål. Möjligheten till en överprövning av tingsrättens dom är därför ett viktigt och rimligt säkerhetskrav. Begränsningar i möjligheterna till överprövning är inte heller förenligt med barnets bästa. Mot denna bakgrund yrkar motionärerna att riksdagen avslår propositionen såvitt avser förslaget om utvidgning av systemet med prövningstillstånd (yrkande 1). Motionärerna anför vidare att 2006 års vårdnadsreform har stor betydelse för hur domstolsförfarandet i familjemålen utvecklas. Ett första steg i syfte att förbättra processen i familjemål är att utvärdera om vårdnadsreformen fått önskat genomslag. Ett tillkännagivande begärs i enlighet härmed (yrkande 2).

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening finns det flera skäl som särskilt talar för att tillämpa systemet med prövningstillstånd i familjemål. Ett viktigt sådant är självfallet hänsynen till barnet. Det är allmänt omvittnat att familjemål i regel är omfattande och tidskrävande. Stor enighet råder om att långvariga och upprepade processer inte är till barnets bästa.

Därtill kommer att det inte är vanligt att hovrätten ändrar tingsrättens domslut. Enligt en undersökning som gjordes av 2002 års vårdnadskommitté är det ovanligt att tingsrättens dom ändras efter överklagande och när så sker beror det på omständigheter som tillkommit efter tingsrättens avgörande (SOU 2005:43 s. 280).

Med ett system med prövningstillstånd i familjemål undviker man således, enligt utskottets mening, att många barn utsätts för en omfattande och tidskrävande process utan att detta leder till att tingsrättens dom ändras. Genom att låta familjemålen omfattas av systemet med prövningstillstånd kan alltså antalet långvariga domstolsprocesser begränsas.

Den föreslagna ordningen med prövningstillstånd för familjemålen innefattar, enligt utskottets mening, erforderliga rättssäkerhetsgarantier. Systemet innebär att hovrätten ska ta upp fall till prövning om det bedöms vara behövligt. Samtidigt finns möjligheten till en ny prövning i tingsrätten kvar oförändrad eftersom avgöranden om vårdnad, boende och umgänge

inte vinner rättskraft på vanligt sätt. Detta innebär att en part efter en laga-kraftvunnen dom om t.ex. vårdnad är oförhindrad att väcka talan i fråga om vårdnaden på nytt.

Med det anförda föreslår utskottet att justitieutskottet ska föreslå riksdagen att anta de framlagda lagförslagen såvitt gäller hovrättens prövning i mål om vårdnad, boende och umgänge samt avslå motion Ju36 yrkande 1.

Vad därefter gäller kravet i motion Ju36 yrkande 2 på en utvärdering av 2006 års vårdnadsreform har civilutskottet våren 2007 och våren 2008 avstyrkt motsvarande motionsyrkanden. Utskottet utgick då från att regeringen kontinuerligt kommer att följa och utvärdera utvecklingen på området, utan att något formellt tillkännagivande från riksdagens sida är nödvändigt. Riksdagen har i båda fallen följt utskottet (bet. 2006/07:CU8 och 2007/08:CU14). Mot denna bakgrund föreslår utskottet att Justitieutskottet avstyrker bifall också till yrkande 2 i motion Ju36.

Stockholm den 20 maj 2008

På civilutskottets vägnar

Carina Moberg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Carina Moberg (s), Inger René (m), Ewa Thalén Finné (m), Johan Löfstrand (s), Andreas Norlén (m), Lennart Pettersson (c), Christina Oskarsson (s), Jan Ertsborn (fp), Christine Jönsson (m), Gunnar Sandberg (s), Yvonne Andersson (kd), Egon Frid (v), Ameer Sachet (s), Lars Tysklind (fp), Jan Lindholm (mp), Katarina Brännström (m) och Fredrik Lundh (s).

Avvikande mening

Hovrättens prövning i familjemål (s, v, mp)

Carina Moberg (s), Johan Löfstrand (s), Christina Oskarsson (s), Gunnar Sandberg (s), Egon Frid (v), Ameer Sachet (s), Jan Lindholm (mp) och Fredrik Lundh (s) anför:

Liksom flera remissinstanser är vi negativa till att systemet med prövnings-tillstånd utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i familjemål. Just när det gäller familjemål har det visat sig att tingsrätternas bedömningar i många fall skiljer sig åt. Möjligheten till överprövning framstår därför som ett viktigt och rimligt rättssäkerhetskrav, särskilt i processer som har så stor betydelse för barn. Begränsningar i möjligheterna till överprövning är inte heller förenligt med barnets bästa. Därutöver anser vi att om ett familjemål prövas i två instanser blir det färre upprepade processer, och en part som har fått sin sak prövad i två instanser har lättare kan acceptera domslutet än om frågan enbart prövats i en instans. Mot denna bakgrund anser vi att justitieutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion Ju36 yrkande 1 avslår propositionen såvitt gäller förslaget om hovrättens prövning i familjemål.

De nya vårdnadsreglerna som trädde i kraft den 1 juli 2006 har stor betydelse för hur domstolsförfarandet vad gäller familjemål utvecklas. I civilutskottet har vi tidigare ställt oss bakom krav på att 2006 års vårdnadsreform ska utvärderas (se bet. 2007/08:CU14). En sådan utvärdering vore ett första steg i syfte att förbättra processerna där barn är inblandade. Vad som här anförts bör justitieutskottet föreslå riksdagen att, med bifall till motion Ju36 yrkande 2, som sin mening ge regeringen till känna.